

Тільки за умови сформованого внутрішнього слухового уявлення про необхідне звучання арпеджиато учень, тренуючись, зможе його досягти [2, С.105-108].

Отже, ми можемо зробити наступні висновки. Ускладнення фортепіанного репертуару у старших класах вимагає від учнів оволодіння новими прийомами гри. Фортепіанний прийом – це ігровий рух, що формується внаслідок раціонального розподілу зусиль між різними групами м'язів. Засвоєння нових ігрових рухів потребує специфічної роботи. Важливо, щоб під час їх відпрацювання у старшокласника були мобілізовані музичний слух та почуття. Процес оволодіння фортепіанними прийомами має бути підпорядкований музично-звуковим та фактурним завданням. Крім того, старшокласник повинен навчитися використовувати засвоєні прийоми у відповідності зі стильовими особливостями та художнім змістом музичних творів.

Література:

1. *Арчажникова Л.Г.* Методика обучения игре на фортепиано: Учебное пособие для студентов IV курса вечернего и заочного отделений музыкально-педагогического факультета. – М.: МГЗПИ, 1982. – 82с.
2. *Либерман Е.* Работа над фортепианной техникой: Учеб. пособие. – 2-е изд., доп., перераб. – М.: Музыка, 1985. – 136с.
3. *Милич Б.Е.* Воспитание ученика-пианиста в 5-7 классах ДМШ. – К.: Муз. Україна, 1982. – 86с.
4. *Перельман Н.* В классе рояля. Короткие рассуждения. – 4-е изд., доп. – Л.: Изд-во «Музыка», 1986. – 80с.

УДК : 372. 212. 3 +372. 1

Білгородська О.Є.

МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ДІТЕЙ 6-7-РІЧНОГО ВІКУ

Стаття посвячена актуальній проблемі оптимізації процесу обучения в начальній школі, обновленію и теоретическому обоснованію методов и форм формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста.

Ключевые слова: *младший школьный возраст, изобразительное искусство, художественно-графические умения и навыки.*

В історії вітчизняної педагогіки питання художньо-графічної підготовки учнів початкової школи завжди привертало увагу науковців. Сучасні програми з образотворчого мистецтва, запропоновані для початкової школи, повинні формувати у молодших школярів певний обсяг художньо-графічних умінь та навичок. У сучасних дослідженнях особливого значення набувають проблеми, пов'язані із початком навчання дітей шестирічного віку.

Ефективність процесу формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку визначається *системністю* з погляду психофізіології та педагогіки.

Розглянувши процес формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку як складну багаторівневу систему, можна виділити у ній такі основні структурні елементи: мета, завдання, принципи, зміст, методи, організаційні форми.

Рене Декарт [15], розмірковуючи над визначенням методу, говорив про точне і просте правило. Годор Павлов [15] зазначав, що в суспільній і матеріальній дійсності немає жодних методів і є лише об'єктивні закони. Тобто методи існують в головах, у свідомості, а звідси –

у свідомій діяльності людини. П. В. Копнін [15] розглядає метод як правила дії ..., як метод безпосередньої фіксації не того, що є в об'єктивному світі, а того, як людина повинна чинити у процесі пізнання і практичній діяльності. Як бачимо, філософи підкреслюють у методі насамперед його внутрішню сторону – правила, як діяти, що знаходяться не поза, а у свідомості людини. Спираючись на твердження філософів, можна стверджувати: метод не сама дія, не вид і не спосіб діяльності, це вказівка до педагогічно доцільної дії, припис як діяти.

На думку А. І. Кузьмінського, методи – це впорядковані способи діяльності вчителя й учнів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. У методах навчання виокремлюються два види: метод навчання як інструмент діяльності вчителя для виконання керівної функції – навчання, а також метод навчання як спосіб пізнавальної діяльності учнів щодо оволодіння знаннями, уміннями і навичками – учіння. В інноваційній дидактиці у зв'язку з актуалізацією у невизначеному множинному досвіді учня системи його особистісних смислів і ціннісних відносин метод навчання розглядається як “пусковий” механізм саморозвитку особистості. Таким чином, цілісне уявлення категорії “методу навчання” змінює його зміст і структуру [6; 15].

Ю. К. Бабанський [1] зазначає, що більшість дидактів розглядає методи як способи впорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на вирішення комплексу завдань навчального процесу. Відмінність цих визначень методу навчання полягає у тому, що якщо у першому з них метод пов'язується з досягненням мети навчання, то в другому цілі застосування методу розуміються ширше - як комплекс завдань навчального процесу, а в них передбачена реалізація функцій не тільки навчання, але й розвитку, виховання, спонукання, організації та контролю.

І. Я. Лернер і М. Н. Скаткін [7] пропонують таке визначення методу навчання: “Метод навчання як спосіб досягнення мети навчання є системою послідовних і впорядкованих дій учителя, який організовує за допомогою певних засобів практичну і пізнавальну діяльність учнів щодо засвоєння соціального досвіду”. У цьому визначенні автор підкреслює, що діяльність учителя в навчанні, з одного боку, зумовлена метою навчання, закономірностями засвоєння і характером навчальної діяльності учнів, а з іншого – сама зумовлює навчальну діяльність учнів, реалізацію закономірностей засвоєння і розвитку.

Основними ознаками методів навчання є: бути до певної міри способом руху пізнавальної діяльності учнів; визначати логічний шлях оволодіння знаннями, уміннями і навичками; відігравати роль інструмента обміну інформацією між учасниками навчального процесу; бути регулятором пізнавальної діяльності учнів; сприяти стимулюванню учіння; бути способом аналізу й оцінки навчальної діяльності. Необхідно забезпечувати системність у підході до вибору методів, розуміючи внутрішні зв'язки і взаємозалежність між ними на рівні функціональних ознак.

Проаналізувавши всі визначення, можна стверджувати, що *метод навчання – це взаємопов'язана діяльність викладача та учнів, спрямована на засвоєння учнями системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток, а також засвоєння програмного змісту даної вікової категорії школярів* [15]. Добре продумана методика забезпечує необхідний якісний результат.

При дослідженні можливостей формування художньо-графічних умінь і навичок дітей молодшого шкільного віку концентруємо увагу на образотворчій діяльності, яку вони опановують і яка потребує кваліфікованого керівництва з боку дорослого. Аби розвинути в кожного учня творчі здібності, закладені природою, педагог повинен бути добре обізнаним в образотворчому мистецтві, в дитячій творчості, володіти необхідними способами художньої діяльності. Традиційно методи навчання класифікують за джерелами, з яких діти черпають знання, уміння й навички, за засобами, що допомагають у поданні знань, умінь і навичок [10].

Методи і прийоми навчання перебувають у діалектичній єдності і можуть переходити одні в одних. Вибір методів і прийомів проведення того чи іншого заняття залежить від низки причин і обставин. Педагог визначає цілі та завдання конкретного заняття. Відбір

методів вимагає врахування специфіки виду діяльності, а також знання вікових особливостей дітей і рівня їх оволодіння конкретною діяльністю.

Художньо-графічні вміння та навички, яких набувають молодші школярі на уроках з образотворчого мистецтва, розглядаємо як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів. Така система створює умови для актуалізації та оптимізації художньо-графічної діяльності, набуття фахових знань, умінь та навичок на основі попередньо набутого досвіду та поступового його вдосконалення у процесі образотворчої діяльності. Відповідно повинна змінюватися й методика викладання на уроках образотворчого мистецтва. На новому етапі вона набуває нової забарвленості й напрямків. Урокам образотворчого мистецтва у початковій школі властиві можливості системного і взаємопов'язаного вивчення й використання художньо-графічних знань, умінь та навичок, які можуть результативно використовуватися на уроках каліграфічного письма та сприяти вдосконаленню процесів художньо-естетичного виховання. Ґрунтовно проведений аналіз філософської, наукової, психофізіологічної та методичної літератури дає уявлення про сучасний стан та рівень розробленості проблеми як в цілому, так і окремих її аспектів.

У нашому дослідженні звертаємось до класифікації методів І. Я. Лернера і М. Н. Скаткіна, зокрема до проблемного методу, який не використовується для дітей молодшого шкільного віку. Більшість дидактів схиляється до думки, що молодший шкільний вік не може виконувати вимоги цього методу. Окремі методи у дослідженні було адаптовано для молодшого шкільного віку.

Інформаційно-рецептивний (пояснювально-ілюстративний) метод: вчитель організує сприймання та усвідомлення учнями інформації, а учні здійснюють її сприймання (рецепцію), осмислення і запам'ятовування [7].

Набуття умінь зображати неможливе без цілеспрямованого зорового сприйняття – спостереження. Щоб намалювати, виліпити будь-який предмет, треба попередньо добре з ним ознайомитися, запам'ятати його форму, величину, колір, конструкцію розташування частин. При організації сприйняття предметів і явищ важливо звертати увагу дітей на мінливість форм, величин, кольорів (рослини в різні пори року), різне просторове розташування предметів і частин (птах сидить, літає, клює зерно, рибка плаває в різних напрямках тощо); деталі конструкцій також можуть бути розташовані по-різному.

У інформаційно - рецептивний блок включаються такі методи:

- спостереження;
- обстеження;
- поетапний зразок педагога (наочність);
- демонстрування (показ способів дії).

Спостереження – знайомство дітей з навколишнім світом. Зміни у природі відбуваються повільно, щоб у дітей склалося чітке уявлення, потрібне тривале системне спостереження, яке проводиться на прогулянках та екскурсіях та ін.

У процесі спостереження та обстеження предметів, картин, ілюстрацій діти ознайомлюються з предметами і явищами дійсності.

Обстеження – спеціально організований педагогом процес сприйняття предмета. Організація процесу полягає в тому, що педагог у чітко визначеній послідовності виділяє сторони і властивості предмета, які повинні засвоїти діти, щоб потім успішно зобразити його в малюнку. Під час такого сприйняття у дітей формуються виразні уявлення про ті властивості та якості предмета, які важливі для його зображення (форма, величина, будова, колір). Для уточнення таких властивостей предмета, як об'ємна форма, величина, якість поверхні (шорсткість, гладкість), важливим є тактильне сприйняття. Обстеження стає ефективним тільки у взаємозв'язку з вербальним стимулом (словом).

Знайомство з новими прийомами (способами) зображення відбувається також за допомогою інформаційно-рецептивного методу.

Показ способів дії відіграє важливу роль у навчанні дітей. Молодші школярі повинні засвоїти правила користування інструментами і матеріалами (пензликом, олівцями, ножицями, фарбами, кольоровими олівцями, восковою крейдою та ін.)

Для оволодіння важливими та потрібними формотворчими рухами руки (спрямованими на передачу в малюнку, ліпленні, аплікації форми предмета), способами створення зображення учням потрібно показати і пояснити ці способи. При показі способів зображення використовуємо ті ж інструменти, матеріали, якими працюють діти.

Інший матеріал використовуємо, наприклад, коли демонструємо не способи зображення, а варіанти композиції, приблизне розташування фігур, квітів, жуків, дерев на аркуші (крейдою на дошці помічаємо, як по всьому аркуші паперу розмістити дерева, будинки, людей, при цьому самі зображення подаються лише в загальному вигляді).

На думку Т. С. Комарової, Н. П. Сакуліної, Н. Б. Халезової, В. Б. Космінської та інших [3; 5; 14], вербальні засоби навчання треба використовували постійно протягом усього уроку: уточнення послідовності дій, нагадування, питання, якщо діти щось забули, пропозиція згадати, доповнити зображення тощо.

Інформаційно-рецептивний (пояснювально-ілюстративний) метод використовується у процесі формування всіх компонентів змісту художньо-графічних умінь і навичок.

Для закріплення знань та перетворення способів дій у навички та вміння необхідні тренування різних дій у малюванні. Діяльність педагога, спрямована на закріплення знань, вироблення навичок і вмінь, визначається як репродуктивний метод. Ці методи доводять навички до автоматизму: вчитель дає завдання, у процесі виконання якого учні набувають уміння застосовувати знання за зразками [5; 14].

Група репродуктивних методів включає:

- метод повторення;
- виконання формотворчих рухів рукою.

Пропонуємо низку уроків з використанням методу повторення. Наприклад, у завданні “Гусениця в траві” потрібно намалювати гусеницю за допомогою повторення окружності або кола. Зображувані елементи кола повинні поступово зменшуватися, щоб склався малюнок гусениці. Ця вправа допомагає дітям тренуватися в зображенні кола, що дозволяє при використанні певної методики формувати у них загальні образотворчі навички та вміння, за допомогою яких можна зображати різні предмети і явища, дає можливість учням самостійно без допомоги педагога передавати в малюнку, ліпленні, різноманітні враження від навколишнього світу. Це розвиває свободу дії, яка необхідна для творчості дитини. Після виконання цього завдання малюнки дітей можна розподілити на три групи:

- 1) малюнки дітей, які впоралась із цим завданням;
- 2) малюнки, на яких відбулося зміщення всієї композиції вправо, а розміри гусениці надто малі;
- 3) малюнки, на яких гусениця дуже велика і зовсім не залишилося вільного місця на аркуші.

Метод повторення однакових елементів дає змогу дітям виправити свої помилки та поступово вивчити потрібний елемент. Протягом усього дослідження можливість тренуватися надається учням на кожному занятті, для цього виділяється від трьох до п’яти хвилин уроку.

У міру розвитку образотворчих здібностей у дітей варто урізноманітнювати роботу-тренування на уроках, оскільки одноманітні дії перестають цікавити їх і послаблюють інтерес до занять. На початку заняття для розвитку вміння вільно тримати олівець чи пензлик і виконувати правильні технічні рухи пропонуємо зробити рукою кілька вільних рухів рукою у повітрі зверху вниз, зліва направо, не стискаючи пальцями олівець чи пензлик. Рухи повинні повторювати те, що буде намальовано. Молодші школярі вже розуміють значення вправ і старанно виконують їх до досягнення бажаного результату.

Наприклад, численні вправи вимагають освоєння рухів при малюванні предметів складного контуру, при виконанні елементів візерунка, орнаментів тощо. Такі вправи потребують поетапного освоєння складних елементів зображення. Специфіка образотворчої діяльності полягає в тому, що одні й ті ж навички, уміння, способи дії відпрацьовуються при виконанні різних зображень. Так, формотворчий рух, необхідний для малювання предметів круглої форми, буде вдосконалюватися і закріплюватися при малюванні будь-яких предметів

такої форми, це забезпечує і варіативність вправ. Тому важливим для нашого дослідження є використання евристичного методу, де вчитель формулює проблему, поетапне вирішення якої здійснюють учні під його керівництвом (при цьому відбувається поєднання репродуктивної та творчої діяльності учнів) [15]. Евристичний метод може передбачати поелементне навчання творчої діяльності, зумовлене принципами навчання, системи регулятивних правил підготовки художньо-графічного навчального матеріалу і проведення евристичної бесіди у поєднанні з вирішенням художніх пізнавальних завдань.

Група евристичних методів включає:

- діалог;
- проведення аналізу форми, будови, складного контуру, ліній;
- знаходження правильної образотворчої дії.

Основними функціями евристичного методу, які застосовуються при формуванні художньо-графічних умінь та навичок, є самостійне засвоєння знань і способів дій, розвиток творчого мислення (перенесення знань і умінь у нову ситуацію; бачення нової проблеми у традиційній ситуації; бачення нових ознак досліджуваного об'єкта; перетворення відомих способів діяльності та самостійне створення нових); розвиток розумових якостей, навичок, формування пізнавальних умінь; навчання учнів прийомів активного пізнавального спілкування; розвиток мотивації навчання, афіліації й досягнення.

У запропонованій методиці використання евристичного методу в образотворчій діяльності можна виокремити такі етапи:

1) формування нових знань на основі евристичної бесіди-діалогу, де присутнє поєднання самостійної роботи учнів (участь в евристичній бесіді – формулювання учнями зустрічних, проблемних запитань, відповіді на проблемні запитання);

2) навмисне створення проблемної ситуації (учні повинні її проаналізувати і запропонувати вирішення);

3) оцінка виставляється в основному за вміння застосовувати раніше набуті знання на різних етапах, за вміння приймати рішення і знаходити нові форми і технічні прийоми.

Застосовуємо евристичний метод при вивченні нового матеріалу, що має суперечливий характер, або при вдосконаленні раніше засвоєних знань з метою узагальнення отриманих вражень, стимулювання багатоаспектного осмислення явищ, самостійного пошуку учнями нових способів діяльності, які вони ще не вивчали.

Доповнює низку методів ігровий метод. Сучасна психологія та педагогіка визнає, що гра охоплює всі періоди життя людини. Це – важлива форма її життєдіяльності, а не вікова ознака. З грою людина не розлучається протягом життя, змінюються лише її мотиви, форми проведення, ступінь вияву почуттів та емоцій. Великий внесок у вивчення теорії дитячої гри та ігрового методу зробили такі вчені як Л. С. Виготський [2], Л. С. Рубінштейн [13], Д. Б. Ельконін [10] та ін. Першим серйозним кроком у цій сфері можна вважати дослідження Л. С. Виготського. Його інтерес до ігрової діяльності виник під час вивчення проблеми розвитку вищих психічних функцій. Він намагався зрозуміти: гра – це переважальний тип діяльності чи провідний? На його думку, “можливо, гра – це тільки дзеркало процесів, які відбуваються в інших сферах?” [2]. Учений розглядав дитячу гру як дзеркало, у якому відбивається доросле життя, до якого прагне дитина, і за допомогою якого дитина вивчає світ дорослих, а дорослий – світ дитини.

У грі, стверджує Л. С. Рубінштейн, присутній відхід від дійсності, але є і проникнення в неї. Тому у грі немає втечі від реальності у вигаданий світ. Усе, чим гра живе, і що вона містить у собі, все це береться з дійсності. Гра виходить за межі однієї ситуації, відволікається від однієї сторони дійсності для того, щоб ще глибше виявити іншу. Можливо, у цьому випадку гра і справді є “дзеркалом, відображення якого допомагає дитині дослідити довкілля” [2].

Свого часу А. С. Макаренко [11] висловив думку про те, що гарна гра схожа на гарну роботу: їх поріднюють відповідальність за досягнення мети, зусилля думки, радість творчості, культура діяльності. Крім того, за словами педагога, гра готує дітей до тих нервово-психічних витрат, яких вимагає праця. Це значить, що в грі виробляється

довільність поведінки. Необхідність виконувати правила робить дітей більш організованими, вони вчаться оцінювати себе і свої можливості, стають більш вправними, спритними, що полегшує формування навичок трудової діяльності.

Широкий спектр питань педагогічного значення гри й необхідності організації ігрової діяльності молодших школярів висвітлює теорія і методика навчально-виховного процесу, побудованого на гуманістичних засадах. В. О. Сухомлинський [16], С. Ф. Русова [15] підкреслювали виховну доцільність організації позакласної ігрової діяльності в різновіковому дитячому колективі.

У процесі дидактичної гри здійснюється активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання досліджуваних ситуацій, явищ. Під час дидактичної гри учні постійно повинні займати позицію активних діячів, що, безсумнівно, стимулює їх пізнавальну активність.

Отже, група ігрових методів є унікальним синтезом:

- художньо-педагогічної драматургії;
- асоціативних порівнянь;
- імпровізації;
- ділової гри, адаптованої до дітей молодшого шкільного віку.

У проведеному дослідженні художньо-педагогічна драматургія використовувалася як основа для інтегрованого уроку.

Використання музичного твору на уроці образотворчого мистецтва – це ефективний шлях сприйняття світу. Усі форми і види спілкування з музикою повинні бути розвивальними, такими, що стимулюють пізнання, спонукають до дії. У дітей з'являється бажання досягнути сенс своєї діяльності, вибрати те, що найкраще виразить її “слухання” або бачення – інтонацію, поетичну фразу, рух. Важлива саме ця внутрішня робота учня, процес розумового експериментування з виразними засобами. На уроках вчитель повинен активізувати внутрішні ресурси дитини, а насамперед її творчу уяву, фантазію, що необхідні як для активного сприйняття музики та зображення, так і для повсякденного життя людини.

Цей метод ми використовували на уроках, де вивчали пори року і де був необхідний музичний супровід. У роботі звертаємося до методу художньої драматургії, який розробили Д. Б. Кабалевський і Л. М. Предтеченська. Урок, побудовано за цим методом, дозволяє учням заглибитися в особливу емоційну атмосферу. Особливість художньої драматургії заснована на логіці розвитку образу (образів), його сприйнятті, уявленні, перетворенні тощо [9]. Учням демонструвалися репродукції картин художників, ілюстрації відомих казок, фотографії декоративно-прикладного мистецтва. У деяких малюнках можна було використовувати композицію або колірне вирішення на основі запропонованих посібників, але злегка опрацювавши їх.

Драматичне вирішення уроку є засобом естетичного, морального і духовного розвитку. Сенс цього методу полягає в тому, щоб забезпечити умови, коли кожна дитина може пережити всі стадії, властиві творчому акту, висловити своє ставлення до зображеного засобами мистецтва.

Урок образотворчого мистецтва може будуватися за методом художньо-педагогічної драматургії і складатися з таких структурних елементів:

- зав'язка - вихід на проблему;
- кульмінація - вихід на тему уроку;
- розв'язка - самостійна робота учнів;
- епілог - підбиття підсумків;
- післядія - домашнє завдання.

Уроки мистецтва будуються за законами мистецтва (сприйняття, споглядання, спілкування, діалогу, художньої творчості). Весь арсенал засобів скеровується на те, щоб зацікавити, “запалити”, “розбудити” дітей.

Прикладом може бути урок “Вивчення схематичної будови людини: клоуни у цирку”. Зав'язка уроку – музичний фрагмент п'єси Д. Б. Кабалевського “Клоуни” і казка про цирк, де живуть актори, які вмюють смішити і веселити людей. Вони мають кумедний вигляд, одягають яскравий одяг, ховають своє обличчя за маскою та

гримом. Діти зацікавлюються, згадують свої враження від цирку і пропонують кожен свій варіант зображення клоуна. Музика активізує спогади учнів про цирк, що покращує процес малювання та сприяє емоційній виразності у їх роботах.

Приємний ігровий імпровізаційний момент реалізувався після прослуховування цікавої історії чи казки. Учні пропонувалося перенести героїв у сьогодення і, проявивши фантазію, намалювати їх.

Асоціативні порівняння дуже важливі на уроках. Порівняння – це основний шлях активізації художнього мислення. Це і метафоричні, образні порівняння на зразок: “Що на що схоже?”; це і спостереження, і зіставлення виразних можливостей різних матеріалів, різних видів діяльності (зображення, прикраса, споруда), різних художніх засобів (ритм, композиція, виразність кольору, пластики тощо).

Метод ділової гри на уроці адаптовано до дітей молодшого шкільного віку. Іноді на таких уроках використовувалися ігри, що моделюють ситуації реального життя мистецтва в суспільстві. Наприклад, гра з перетіленням у художників, архітекторів і глядачів. Діти, виступаючи на уроках у різних ролях, поступово починають розуміти, що культурі глядача теж потрібно навчатися. Метод ділової гри у молодших школярів було використано на окремих заняттях, пов'язаних із вивченням конструктивних особливостей будинків, зображень казкових замків, вивчення складних геометричних тіл. Наприклад, при виконанні малюнка “Казковий замок” дітям було запропоновано уявити себе будівельником або архітектором. На занятті було використано дерев'яні кубики різної конфігурації, які вже були знайомі дітям, оскільки їх використовують вихователі в дошкільних установах.

У такому діяльнісно-ігровому підході до занять у дітей активізується образне мислення, відбувається аналіз і синтез побачених об'єктів, а найголовніше – їх трансформація у малюнках. У процесі образотворчої діяльності у дітей проходить безперервний спільний розумовий процес між рукою та мозком. При вивченні цієї теми поєднуються декілька методів: евристичний та метод ділової гри.

Організаційна функція гри у навчальному процесі можлива за умови, коли вихователь добре уявляє собі, які завдання виховання і навчання можна найефективніше у ній вирішувати. Доцільно ставити мету, яка є актуальною для всієї групи (навчати дітей об'єднуватися у знайомій їм рухливій грі), і мету, що стосується окремих дітей.

Усі розглянуті методи і прийоми навчання образотворчої діяльності в реальному навчальному процесі навчання поєднуються і взаємодіють, забезпечуючи краще розуміння і засвоєння матеріалу, розвиток дитячої образотворчої діяльності. На одному занятті можна застосовувати найрізноманітніші методи і прийоми. Вибір залежить від того програмного змісту, який повинні засвоїти діти, а також від їх вікових та індивідуальних особливостей. Учені вважають, що в сучасній методиці з образотворчого мистецтва існує проблема засвоєння навчального матеріалу, тому найважливішим питанням є оновлення методів та розширення прийомів навчання образотворчого мистецтва.

У процесі експериментальної роботи було використано різні форми навчання. Форма навчання – це зовнішня сторона навчального процесу, що відображає внутрішній зміст і взаємодію всіх компонентів навчального процесу, (мету, вчителя, учня, зміст, методи, дидактичні засоби навчання) [15].

У дослідженні використовувалися такі форми навчання:

- урок;
- індивідуально-практична робота;
- колективна робота;
- творчі виставки;
- міжкласові художньо-творчі змагання;
- художньо-графічний тренінг.

Комплекс уроків присвячено лише формуванню художньо-графічних умінь та навичок. У дослідженні детально розглянуто різні види уроків образотворчого мистецтва. Формуючи

теоретичні та практичні знання, уміння та навички у молодших школярів, звертаємо увагу на індивідуальну роботу з учнями.

Індивідуальна робота проводилася з окремими учнями, які проявляли особливий інтерес до образотворчого мистецтва. У процесі роботи визначено було тих дітей, які цікавляться мистецтвом. Учителю розвивав їхні інтереси, спрямовував у правильному напрямку, щоб у майбутньому вони стали основою в організації колективної роботи та міжкласових художньо-творчих змагань. Для них добиралися завдання, які були тотожними з основними, але мали більшу графічну складність. Для заохочення учнів до виконання більш складних індивідуальних завдань на уроках варто застосовувати знання і практичні вміння, яких діти набули у процесі роботи.

Надзвичайно цікавою формою роботи з класом є колективна робота. При виконанні колективних робіт: “Осінній натюрморт”, “Сніжинки у хмарах”, “Сніговики у лісі”, “Весняне дерево”, “Край тюльпанів” було застосовано ігровий метод і прийом імпровізації.

Колектив (від лат. – збираючий) – це соціальна спільнота, об’єднана на основі суспільно значущих цілей, спільних ціннісних орієнтацій, спільної діяльності і спілкування. Колективна навчальна діяльність – це безпосередня взаємодія учнів, об’єднаних суспільно значущими і суспільно оцінюваними цілями і мотивами діяльності, спрямованої на розв’язання колективом навчальних завдань [15]. Колективна творча діяльність – спільно розподілена діяльність вихователів і вихованців, ігрове інструментування дітей, колективний і творчий характер, особистісна орієнтованість. Досвід показує, що колективне навчання має багато переваг. По-перше, воно допомагає учням розібратися, що саме їм потрібно, щоб знайти правильне вирішення або взяти участь у творчій роботі. Для цього учням не обов’язково знати всі відповіді або бути фахівцями. У невеликих групах вони вчаться думати й говорити про те, що вивчають. Колективне навчання покращує творче й критичне мислення, вчить самооцінки та поваги до своїх товаришів. Ще одна перевага колективного навчання полягає у взаємодії учнів між собою [4].

У дослідженні виділено такі основні етапи організації колективної практичної співпраці учнів молодших класів:

- формулювання загальної мети творчого завдання;
- планування та розподіл поетапних дій учнів;
- виконання конкретних дій і операцій;
- узгодженість дій учнів;
- співпраця учнів та керування нею педагога;
- об’єднання частин творчої роботи в ціле;
- диференційне оцінювання роботи всього класу.

Колективне навчання стане більш ефективним, якщо кожному учневі будуть властиві почуття відповідальності лідера за клас, а також будуть практикуватися в колективній роботі й одержувати індивідуальну оцінку. Ефективній колективній роботі також сприяють добре продумані ролі для кожного учня, щоб він знав, чого саме від нього чекають товариші та вчитель, відчував відповідальність не тільки за себе, а й за інших [4; 8; 12].

Творчі виставки, що проводились у класах чотири рази в рік, дали змогу учням у цілому оцінити свої успіхи за деякий період та порівняти їх із успіхами учнів інших класів. У процесі експерименту до міжкласових художньо-творчих змагань залучалося декілька класів. У своїй практичній роботі ми пропонували такі етапи художньо-творчих змагань:

- оголошення теми творчої роботи; - мета змагання; - вимоги змагання;
- термін виконання завдання; - оцінювання журі; - призовий фонд.

Уроки-змагання активізують роботу дітей та їх зацікавленість: виконавці радіють від творчості, а їхні друзі-судді мають можливість проявити самостійність, продемонструвати вміння оцінювати почуте й обґрунтовано висловлюватися. При цьому навіть у найслабшого учня формується почуття відповідальності за власні знання. Бажання не підвести однокласників спонукає дитину підвищувати власний рівень знань, тренувати навички та вміння, допомагає розкрити особисті здібності задля перемоги команди, до складу якої вона входить. Робота на кінцевий результат та перемогу змушує школяра працювати самостійно,

виробляє навички самоаналізу, формує точну самооцінку [10]. Під час змагань дітей підштовхували до нестандартних вирішень. Такі креативні вирішення виникали на основі раніше отриманих умінь і навичок, сформованих художньо-графічними тренінгами.

Тренінг – це цікава форма роботи з молодшими школярами. Добираючи завдання, дітям було запропоновано зосередитися на формі зображуваного предмета. На таких тренінгах вони малювали декілька предметів однакової форми. Роздум над формою зображувального предмета та детальне його виконання допомагало учням швидше запам'ятовувати його образ.

Загальноосвітня школа не готує художників. Її завдання полягає у тому, щоб сформувати в учнів основи грамотного реального малюнка, допомогти їм оволодіти знаннями, уміннями та навичками, які необхідні для людської діяльності. Головна вимога сучасної школи – не тільки забезпечити певними знаннями учнів, а й розвинути творчі здібності молодших школярів, пов'язані із самостійним пошуком нових способів діяльності, здатності формулювати проблеми і знаходити шляхи їх вирішення.

Література:

1. **Бабанский Ю. К.** Оптимизация учебно-познавательного процесса: [метод. основы] / Ю.К.Бабанский. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
2. **Выготский Л. С.** Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. – 1966.–№6. – С.64-76.
3. **Комарова Т. С.** Формирование графических навыков у дошкольников / Т. С. Комарова – М.: Просвещение, 1970. - С.17-29, 101.
4. **Корнійчук О.** Організація колективної пізнавальної діяльності школярів у навчальному процесі початкової школи // Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – Вип. 10. – С. 89-91.
5. **Косминская В. Б.** Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду / В. Б. Косминская – М.: «Просвещение», 1985. – 144с.
6. **Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л.** Педагогіка: Підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – К.: Знання – Прес, 2003. – 418с.
7. **Лернер И. Я.** Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер – М.: 1980. – С.33
8. **Леонтьев А. Н.** Восприятие и деятельность / А. Н. Леонтьев – Из-во Моск. Ун-та. М.: 1976. – 320 с.
9. **Масол Л., Белкіна Е., Оніщенко О., Очеретяна Н., Рагозіна В.** Мистецтво // Мистецтво і освіта. – 2007. – №1. – С.17-24.
10. Методи навчання та їх класифікація. – Режим доступу: <http://www.ug.ru/archive/4712> . – Заголовок з екрану.
11. Педагогіка: педагогические теории, системы, технологии: Учебник для студентов высш. и сред. пед. учеб. заведений / С. А. Смирнов, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов, и др. : Под ред. С. А. Смирнова, – 4-е изд. испр. – М.: издат.центр “Академия”, 2003. - 512с.
12. **Резнік Н.** Колективна творча діяльність молодших школярів як вид суспільної діяльності // Початкова школа, 2007. – № 3. – С. 4-5.
13. **Рубинштейн С. Л.** Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – В 2 т. Т.2. – М.:1989. – С.28.
14. **Сакулина Н. П.** Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию: учеб. пособие для пед. Училищ / Н. П. Сакулина. – М.: – 1979. – С.22-53
15. Словари – Режим доступу: <http://psylist.net/slovar/aaa.htm>. – Заголовок з екрану.
16. **Сухомлинський В. А.** Вибрані твори: В 5 т. / В. А. Сухомлинський т.1 – К.: Рад. Школа. – 1997. – 670с.